

bijvoorbeeld het beleg van Neuss, waar wel Hollanders, Zeeuwen en Geldersen aanwezig waren. Het is gezien de vertrouwenspositie van Claude niet vreemd dat hij lid werd van de orde van het Gulden Vlies, maar dat gebeurde pas op het kapittel van 1491. Het is onduidelijk waarom zijn uitverkiezing zo lang op zich heeft laten wachten, maar dit gegeven toont nog eens aan hoe intrigerend de geschiedenis van deze ridderorde is.

Dankzij de uitgaven van de protocolboeken is de gang van zaken op de kapittels tussen 1430 en 1468 voor het eerst eens goed te volgen. Onderzoekers hoeven nu niet meer de bewerking van De Reiffenberg te gebruiken, maar kunnen rechtstreeks verwijzen en citeren naar de originele tekst. Bij de annotatie zijn er hier en daar wel wat foutjes ingeslopen: de hertog van Gelre in 1445 is Arnold van Egmond en niet Adolf (96, wel goed in het register) en Frank van Borselen overleed op 19 november 1470 en niet 1478 (register). Het valt te hopen dat deel drie over het kapittel van Valenciennes in 1473 niet lang op zich laat wachten en dat Paravicini c. s. ook de protocolboeken vanaf 1478 zullen gaan uitgeven.

Michel van Gent

C. Boschma-Aarnoudse, *Tot verbetering van de neeringe deser stede. Edam en de Zeevang in de late Middeleeuwen en de 16de eeuw* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 2003, Amsterdamse historische reeks, Grote serie XXX; Hilversum: Verloren, 2003, 488 blz., €25,- ISBN 90 6550 716 7).

In dit aan de Universiteit van Amsterdam verdedigde proefschrift staan Edam en de omliggende dorpen in de Zeevang, het plattlandsgebied ten noorden van de stad, tijdens de late Middeleeuwen en de zestiende eeuw centraal. Op basis van belastingkohieren analyseert de auteur voor de jaren 1462-1569 de transformatie van de agrarische samenleving in de Zeevang, in de context van de wisselwerking tussen stad en platteland, naar een nieuwe, 'moderne', burgerlijke samenleving. In de agrarische sector voltrok zich een geleidelijke omwenteling van ongespecialiseerde boerenhuishoudingen naar een meer kapitalistisch getinte plattlands-samenleving. Kenmerkend hierbij waren bedrijfsmatige specialisatie en arbeidsdeling. (18)

Het onderzoek kent in feite twee uitgangspunten. Allereerst vormde de bewerking en analyse van een serie laat-middeleeuwse belastingkohieren betreffende Edam en de dorpen in de Zeevang het startpunt. Vervolgens werd dit materiaal gebruikt om een bijdrage te leveren aan het debat over de specialisatiegraad van het (laat)-middeleeuwse platteland, zoals dat door De Vries, Noordegraaf, Van Zanden en Hoppenbrouwers werd gevoerd. Hierbij was het kernpunt of de agrarische middelen van bestaan van de plattlandsbewoners borg stonden voor een volledig inkomen, of dat nevenarbeid hiervoor noodzakelijk was.

Het boek is chronologisch van opzet. Binnen elk van de zeven hoofdstukken komen terugkerende thema's als bevolking, agrarische ontwikkelingen, handel en scheepvaart, nijverheid (vooral de scheepsbouw) en bestuur aan de orde. Het boek begint nogal traag met een aanloop van drie hoofdstukken over de jaren 1000 tot 1460. In de volgende vier hoofdstukken komen vervolgens de perioden 1460-1500, 1500-1530, 1530-1560 en 1560-1590 aan de orde. Het geheel wordt afgesloten met een samenvatting en nabeschuiving. In de bijlagen wordt vooral ingegaan op de herkomst en werking van de grafelijke heffingen in de Zeevang en wordt een toelichting en verantwoording gegeven van de geanalyseerde (belasting)kohieren. Naast een persoonsnamenregister en een topografisch register ontbreekt helaas een zakenindex.

De vraag is nu welke bijdrage het proefschrift heeft geleverd aan het hierboven gemelde

debat betreffende de specialisatiegraad van het platteland. De economie van de Zeevang werd in eerste instantie gekenmerkt door de agrarische sector (vooral de melkveehouderij), visserij, scheepvaart, handel en nijverheid. Door onder andere seizoensinvloeden en risicospreiding ontstond er een ver doorgevoerde secundaire inkomstenwerving. Soms viel de grens tussen hoofd- en neveninkomsten geheel weg en was het niet duidelijk of de bewoners bijvoorbeeld 'vissers' of 'boeren' waren. Ook in de stad waren de poorters afhankelijk van steeds wisselende en/of meerdere bronnen van inkomsten. In de loop der tijd versterkten de agrarische componenten zich op het platteland, terwijl in Edam de ambachtelijke en nijverheidsactiviteiten in belang toenamen. Zo verminderde het aantal koeien in de stad en nam bijvoorbeeld de houthandel en de bouw van schepen een grote vlucht. In de Zeevang vond door toenemende schaalverkleining van de melkveehouderijen enige specialisatie, lees: productieverhoging en kwaliteitsverbetering, plaats.

Boschma komt tot de conclusie dat de discussie over arbeidsspecialisatie een 'open end' kent. Ze meent dat 'het debat voor een deel kan worden herleid tot een anachronistische interpretatieproblematiek met betrekking tot het functioneren van economieën uit het verleden.' Ontwikkelingen uit de zeventiende en achttiende eeuw werden teruggeprojecteerd. (22) Een belangrijke waarde van deze studie is dat voor het eerst op een controleerbare manier met seriële fiscale bronnen is gekeken naar late middeleeuwse arbeidsspecialisatie en niet met beperkt en selectief bronnenmateriaal en analoge waarnemingen, zoals tot nu toe gebruikelijk was.

Wat mij bij dit boek vooral aanspreekt, is dat men over een veelheid aan onderwerpen, die je niet direct op grond van het onderwerp zou verwachten, gedetailleerde informatie aantreft. Zo is het boek belangrijk voor maritiem historici en scheepsarcheologen die geïnteresseerd zijn in scheepsbouw en scheepstypologieën. Voor de late Middeleeuwen en de zestiende eeuw waren tot nu toe slechts fragmentarische gegevens uit geschreven bronnen beschikbaar. Voor het eerst wordt op een systematische wijze het beschikbare bronnenmateriaal (in dit geval dus Edam) gepresenteerd. De ontwikkelingen van baerdzen, hulcken, crayers, balengiers, buyssen, koggen en evers naar karvelen, hulcken, coopvaerders, buyssen en andere grote schepen is goed te volgen.

Al met al is het een goed gestructureerd en uitgebreid gedocumenteerd boek, dat wel wat minder uitvoerig had gekund om toch het punt te maken over de veranderde samenleving van stad en platteland. Als eerste proeve van academische bekwaamheid echter is het proefschrift zeker geslaagd te noemen.

Victor Enthoven

M. Gosman, A. MacDonald, A. Vanderjagt, ed., *Princes and princely culture 1450-1650* (Brill's studies in intellectual history CXVIII-i; Leiden, Boston: Brill, 2003, 376 blz., €84,-, ISBN 90 04 13572 3).

De bundel *Princes and princely culture* richt zich op kunst en kunstenaars aan en rond het vorstelijk hof in de overgangperiode tussen Middeleeuwen en vroegmoderne tijd. De bundel opent met twee breed opgezette thematische introducties door Martin Gosman en Olaf Mörke. Arjo Vanderjagt schreef een bijdrage over het Bourgondische hof die een schakel vormt tussen de thematische openingsteksten en het daarna volgende tiental meer beschrijvende studies. Frankrijk en Schotland zijn daarin ruim vertegenwoordigd, elk met drie bijdragen. Daarnaast